

A hitelesség olyan, mint az oxigén

Interjú Dr. Kopits György akadémikussal, a Költségvetési Tanács alapító elnökével, a Monetáris Tanács korábbi tagjával

A Köz-gazdaság interjút készített Dr. Kopits György akadémikussal az új argentin gazdaságpolitikáról, annak hitelességéről, fenntarthatóságáról és tanulságairól a magyar gazdaságpolitikára nézve. A MTA meghívására tartott előadást a Budapesti Corvinus Egyetemen 2024. november 12-én, ennek apropóján készült az interjú.

Kopits György amerikai magyar közgazdász, a Magyar Tudományos Akadémia külső tagja. 2009–2011 között a Költségvetési Tanács (KT) alapító elnöke. Kutatási területe elsősorban a makrogazdaság és az állami pénzügyek. 1971-ben doktorált a Georgetown Egyetemen. 1969-től az Egyesült Államok Pénzügyminisztériumának munkatársa, majd 1975-ben a Nemzetközi Valutaalaphoz (IMF) szerződött. 1993-ban kinevezték az IMF magyarországi képviselőjévé, ahol 1996-ig töltötte be ezt a pozíciót. Ekkor az állami pénzügyi főosztály igazgatóhelyettese lett, ilyen minőségében több országban tanácsadó csapatot vezetett. 2004-ben tért vissza Magyarországra, amikor a Magyar Nemzeti Bank (MNB) Monetáris Tanácsának tagja lett. Ugyanebben az évben elnyerte a Heller Farkas-díjat, később az MNB Popovics Sándor díját is. 2009-ben az Országgyűlés egyhangúlag az újonnan megalakított Költségvetési Tanács elnökévé választotta. 2011. februári hatállyal lemondott a KT éléről, mivel az előző év végén az Orbán-kormány a szervezet jogköreit megnyirbálta és apparátusát elbocsátotta. Számos egyetemen meghívták előadni, többek között a Közép-Európai Egyetemen (2005-2021) tanított és jelenleg Buenos Aires-ben, a CEMA egyetemen vendégprofesszor.

Köz-gazdaság: Pályafutása során több olyan országgal dolgozott együtt, amelyek gazdasági válsággal szembesültek. Hogyan hasonlítanak ezek az országok egymáshoz a kiigazítási programjaikat illetően?

Kopits György: Nagy különbségek mutatkoznak az országok között, de azért találhatók közös nevezők is. A pénzügyi válságoknak mindenhol hasonló a természete: magas infláció, jelentős külső egyensúlyhiány,

hivatalos devizatartalékok csökkenése, fenntarthatatlan államadósság és végül fizetéképtelenség. Rendszerint a kormánynak az a törekvése, hogy megelőzzön vagy orvosoljon ilyen helyzeteket, esetenként IMF szakmai tanáccsal és pénzügyi támogatással – némi intézkedési feltételek mellett. Végső soron a kiigazítás akkor sikeres, ha reformokkal párosul, például a társadalombiztosítás, az adórendszer reformjával, általában fiskális, monetáris és egyéb külső egyensúlyt javító intézkedésekkel. Latin-Amerikára is igaz, hogy a sikeres kiigazításokat reformokkal támasztották alá például Peruban és Chilében, és érdekes az is, hogy ezekben az országokban élvezték a legmagasabb gazdasági növekedést, illetve a legalacsonyabb volatilitást annak dacára, hogy ezen országok gazdasága ki volt téve jelentős nyersanyagpiacokról származó külső sokkoknak. Ez nagyrészt annak köszönhető, hogy ezek a gazdaságok ésszerű szabályalapú költségvetési keretrendszerrel és független monetáris politikával rendelkeznek. Betartják az intézkedéseket függetlenül attól, hogy jobb- vagy baloldali kormány van hatalmon, vagy akár politikai káosz uralkodik, mint jelenleg Peruban. Ezen sikeres kiigazításokkal szemben Ecuador például egy összetett pénzügyi válságot szenvedett el a múlt század végén, amit a gazdaság dollarizálásával próbáltak megoldani. Ez különösen alkalmatlan egy olyan gazdaságban, amelyik erősen függ az olajártól, hiszen ebben az esetben elengedhetetlen a kontraciklikus gazdaságpolitika. A dollár alapú gazdaságban erre nincs tér, emiatt továbbra is voltak erőteljes zökkenések, és további válságok is kialakultak. Európában is voltak átfogó kiigazítással együtt járó pénzügyi válságra példák. Egy nagyon sikeres példa, amikor a kilencvenes évek elején Svédország szembesült egy fenntarthatatlan jóléti rendszerrel, amelyen sokat kellett változtatni IMF támogatás nélkül. A 2009-13 euróadósság-válság során Görögország súlyos helyzetbe került az Európai Unió euróövezetének tagjaként, több éven át félrevezető tájékoztatást nyújtott a nagyméretű államháztartási hiányáról. A görög válságot súlyosbította, hogy a gazdasága sok tekintetben az Unió legelmaradottabb intézményi (adórendszer, társadalombiztosítás, bankfelügyelet stb.) rendszerében működött, ami strukturális reformokat igényelt. Úgy tűnik, hogy napjainkra ez a program végső soron sikeres volt.

Köz-gazdaság: Mi a különbség Argentína es az említett országok között?

Kopits György: Bármelyik eddig felsorolt válsághoz képest elmondható, hogy Argentína hosszú évtizedek alatt nagyon nehéz helyzetbe került, amelyet kizárólag átfogó reformokkal lehet kezelni. Ezt rendszerváltásnak is hívhatjuk, tudniillik meg kell szabadulniuk a legrégebb populizmustól, ami már 80 éve jelen van az egymást követő peronista kormányokban. Ez nemcsak egy politikai vagy gazdaságirányítási rendszer, hanem a társadalomban is érezhető mentalitás, viselkedés. Ennek köszönhető a mone-

tizált magas költségvetési hiány, a rendkívül protekcionista kereskedelmi politika, tőkeáramlási korlátok, árstopok. Ráadásul a nyersanyagok iránti kereslet élénkülését prociklikus költségvetési lazítás követte. Ezen túlmenően, a választási kampányokat elsősorban ígéretessel, osztogatással nyerték meg, azaz expanzív makrogazdasági politikával. 2023 végére ez a modell elérte határait: a devizatartalék szintje negatívba fordult, több mint 200 százalékos éves inflációs ráta volt, és körülbelül 50 százalék volt a szegények aránya a társadalmon belül. A peronisták elvesztették a hitelességüket, egyúttal a választásokat is, és Javier Milei kis ellenzéki partja átvette a hatalmat. Ugyanakkor a lakosság körében és a pénzügyi piacon nagyon nehéz visszanyerni az elvesztett hitelességet, amelyet gyökeres változtatással, azaz rendszerváltással próbál a Milei-kormány megszerzeni.

Köz-gazdaság: Mi alapján lehet úgy vélekedni, hogy a Milei-kormány szakítani tud a populizmussal?

Kopits György: A politikai közhangulat Argentínában az, hogy a népnek elege van az egyértelműen romló gazdasági folyamatokból, változtatni akar a kormány kiterjedt gazdasági beavatkozásán és a vele járó klientelista plutokráciáján, amit a peronista rendszer egyre merészebben művelt. Milei ellentmondásos személyiség, de úgy tűnik, hogy a meghirdetett piacbarát ideológiájára van most szüksége Argentínának. Választási kampányának kemény üzenete az volt, hogy „nincs pénz!” és komoly kiigazításra, reformokra van szükség minden tekintetben, amelyek rövid távon fájni fognak. Ezzel nyerte meg a választást, ami hihetetlen teljesítmény bármilyen társadalomban – kivéve háború esetén, ami a jelen helyzetben nem állt fenn. Kormányok ritkán szoktak hatalomra kerülni ilyen üzenettel, de úgy tűnik, hogy a támogatottsága egy év elteltével is megmaradt, bár nehéz állapotban él a középosztály, különösen annak az alsóbb rétege. Nem beszélnek áldozatokról, hisznek abban, hogy jobb jövőjük lesz, elindul a növekedés, bár jelenleg a GDP csökken, de sokkal enyhébben annál, mint amire számítani lehetett az elindított megszorítások nyomán. Megválták a kiadásokat, ami által több évtized után sikerült elérni egy kis többletet, szigorú monetáris politikát folytatnak és kinyitják a gazdaságot. Korábban több ezer szabály „védte” a fogyasztókat, vállalkozásokat, termelőket és a fontosabb érdekképviselőket az alkalmazkodástól, amelyeket nagyrészt már megszüntettek. Ezek között kiemelhetjük az árstopok csökkentését.

Köz-gazdaság: Argentína a XX. századi történelme során sokszor próbálkozott már a válságkezeléssel. Monetáris és a fiskális politikájában miben tér el a Milei-kormány a korábbi válságkezelésektől?

Kopits György: Valóban elég sok kiigazítási programot hirdettek meg Argentínában, az IMF támogatásával is, és eleinte mindegyik előrelépett a költségvetési szigor tekintetében, de aztán elengedték a gyeplőt, mert úgy érezték, hogy ez úgyse a mi programunk, csak külső kényszerből meg kell valósítani azt, amit szó szerint megígértünk, de a reformokat nem kell továbbvinni. Ez magyarázza, hogy igazából mindig monetáris manőverekkel próbálták megoldani a válságokat, legyen az előre bejelentett csúszó leértékelés, inflációs célkövető rendszer, és aztán persze a jól ismert valutatábla – aminek során a bejövő devizatartalékok szintjéhez kötötték a monetáris kibocsátást. Ez azonban ehhez illeszkedő fiskális politika nélkül nem működik. A jelentős költségvetési hiányt csak külső forrásokból lehetett finanszírozni, ami azt jelentette, hogy mindig a beígért eredményekre vettek fel hitelt. A különböző programokban mindig továbbgörgötték maguk előtt a hiányt, amit végülis monetizáltak, elinfláltak. Hozzá kell tenni, mint kivétel, hogy a kilencvenes években végrehajtottak néhány reformot. Például rendbe hozták a társadalombiztosítást, amit aztán a későbbi peronista kormányok megsemmisítettek, a tőkealapú társadalombiztosítási rendszerből visszamentek a korábbi kirovó-felosztó rendszerbe. A képződött tartalékokat beolvasztották az állami költségvetésbe, amivel elvileg csökkenteni lehetett volna az államadósságot, de végül nem ez történt, azt is felérték. Milei több módon is szakított a múltbeli kiigazítási programokkal. Az ő kormánya az első, amely magáénak vallja a megszorító programját, és nem azt állítja, hogy erre külső szereplők kényszerítenek Argentínát. A program megvalósítását máris elkezdte határozott lépésekkel. Ráadásul eddig külső IMF kölcsön nélkül – miután nem tudja mérsékelni a tartozását, amely a legnagyobb a tagországok közül. A program eredménye érezhető az infláció csökkentésén, amelynek évesített rátája 30 százalék alá esett. Ez természetesen már hozzájárul a bizalom visszaszerzéséhez, aminek jelét lehet látni az államkötvények kockázati kamatfelárának csökkenésében. Argentína 2025 elején elvileg 600 bázispontos kamatkockázati felárral tudja finanszírozni magát; 2023-ban ugyanez az érték 2500 bázispont volt. A kettő különbsége a hitelesség, a javuló tendencia láthatóvá válása. Összefoglalásként azt tudom mondani, hogy a hitelesség olyan, mint az oxigén, a gazdaság működésének lételeme.

Köz-gazdaság: A Milei-kormány egyik fontos előrelépése a fiskális fegyelem megerősítése. Társul ehhez iparpolitikai koncepció? Mi ad perspektívát a középosztály számára?

Kopits György: Egyelőre explicit iparpolitika nem látható; valószínű, hogy nem is lesz ilyen, mert ez a kormány elég liberális, ami alapvető különbség a latin-amerikai országok többségéhez képest. Úgy vélik, hogy a piaci szabadságot érvényesíteni kell. Az eddigi számtalan szabályt le kell söpörni, Milei ezt állandóan szem előtt tartja. Latin-Amerika egésze szempontjára

ból látni kell, hogy például Chilében még a baloldali kormány számára is fontos a fiskális és monetáris szigor, nélkülözhetetlen a makrogazdasági egyensúlyra törekvés. Meg kell jegyezni, hogy Argentína nem váltott még teljesen a szabad piacra, bár azt kommunikálják a külföld felé, hogy ez az irány, ez a hitelesség alapja, amit nagyon könnyű elveszíteni és nagyon nehéz elnyerni, pláne ilyen történelmi háttérrel. Az ország bőven ellátott nemcsak szójjával, hanem olaj-, lítium-, réztartalékokkal is, amelyek kitermelésére kormányzati szándék van közép- és hosszú távon, elsősorban export piacokra. Tehetséges, jó szürkeállománnyal rendelkező emberek élnek az országban, bár jelentős volt az elvándorlás. Van tőkemenekítés is, de már van jele annak, hogy ez megáll az új gazdaságpolitika hatására. A költségvetésnek többlete van, de a GDP sem zsugorodik jelentős mértékben, ami szintén érdekes. A jelentősebb visszaesés elkerülésének elsődleges oka, hogy eddig „az alacsonyan csüngő gyümölcsöket” aratták le, azaz a könnyebb, aránylag kevés konfliktust okozó intézkedéseket hajtották végre. Mintegy 30 ezer tisztviselőt elbocsátottak, megvonták a juttatásokat. Az adókulcsok még nem változtak, ehhez hiányzik a kongresszusi beleegyezés. Hozzá kell tenni, hogy eddig jelentős politikai feszültség sem érzékelhető. A politikai kockázat kérdése ennél összetettebb. Milei egy új politikai formációt alakított, ennek a pártnak képviselői kevés helyet kaptak a kongresszusban. Idén ősszel lesznek választások, és a politikai elemzők szerint a kongresszusi és a helyhatósági választások után vezetnek be a keményebb reformokat. Az intézményrendszer tagoltsága mellett meg kell említeni Milei egyéniségét is, ami azért még a barátait, például a saját alelnökét is el tudja idegeníteni magától, aki talán jobban kötődik a peronizmushoz. Mindamellett szakítás történik a peronizmussal, leginkább a korrumpt Kirchner-vonallal.

Köz-gazdaság: Argentína új útja nem létezhet nemzetközi támogatás nélkül. Mely országok támogatását élvezzi? Mi az Egyesült Államok viszonya az új politikához?

Kopits György: Most úgy tűnik, hogy Milei sikere eddig elsősorban saját erőfeszítéseinek köszönhető. Támogatást természetesen kapott, meghívta Trumpot, többször ellátogatott különböző európai országokba is, de például a szocialista Pedro Sanchez spanyol miniszterelnököt az ellenségének tekinti. Az álláspontja ezekben a kérdésekben elég pragmatikus, ami látszik a Kínához való viszonyban is. Ami a nemzetközi támogatást illeti, ebben a döntő kérdés a pénzügyi befektetők véleménye, ami 2025 elején fontos, mert komoly refinanszírozási kötelezettséget kell teljesíteni. Ennek egyik tesztje a jelenlegi tőkeáramlás korlátozásának megszüntetése, amit Milei szintén megígért, és aminek jelentősebb tőkekimenekítés lehet a hatása. Egyelőre ennek lehetséges mértékét még senki sem tudja megállapítani. Ami a többi latin-amerikai országhoz való viszonyt illeti, azok jelen-

tős része nagy érdeklődéssel követi Argentínát. Ha sikeres lesz Milei politikája, akkor esetleg ők is hajlandók lesznek elmozdulni ebbe az irányba, és talán akkor Latin-Amerika meg tud szabadulni a populizmustól. Ne feledjük, hogy Európában és Észak-Amerikában is vannak populista erők, akik számára a Milei-féle politikának fontos üzenete lehet.

Köz-gazdaság: Magyarország számára mi az üzenete az argentin gazdaságpolitikának?

Kopits György: Ez érdekes és releváns kérdés. A gazdaságpolitikai populizmus hazai történetében egészen a Kádár-korszakhoz is vissza lehet térni. A megtorlás után, a jóléti intézkedések bevezetése alatt (ami miatt nem véletlenül nevezték ezt gulyáskommunizmusnak, vagy a legvidámabb barakknak) is a középosztály erős szolgai függésben maradt az államtól, és ez nem változott érdemben a rendszerváltás óta sem. Az a benyomásom, hogy a lakosság nagy része az államtól való függőséget szerzett jognak tekinti, ami miatt a jóléti intézményekhez nem szabad hozzányúlni. Ezen változtatni nagyon nehéz. Ezt többször elmondtam itthon is (Rádai, 2011) külföldön is (Kopits, 2011). A jelenlegi kormány már jócskán 15 éve művel egyfajta gulyáspopulista rendszert, képvisel ilyen mentalitást, amely hasonlóságot mutat a peronizmussal, bár természetesen nem egy az egyben ugyanaz. Magyarország mégiscsak egy kis nyitott EU tagország; Argentína egy közepes méretű, eddig elszigetelt ország gazdag nyersanyagforrásokkal – amelyet a Milei kormány szándéka külföldi tőkével fejleszteni. Azonban a magyar kormány fel tudta volna használni hatékonyan az EU strukturális és kohéziós transzfereket és lett volna lehetősége belépni az euróövezetbe és ezáltal megvédeni a gazdaságot a sokkaktól. Hasonló módon a peronista kormány értékesíteni tudta volna a nyersanyagforrásait és így esetleg elkerülni a jelenlegi válságot. Ehelyett mindkét országban a kormányzati fiskális és a monetáris politika – bár elég homályosan – prociklikus expanzív magatartást követett. Hiányzik az átláthatóság a közügyekben, ami gyengíti a kormányzati minőséget és a társadalom bizalmát a kormányzásban. Ez látható a torz adópolitikában, a különadók rendszerében, a vállalatoknak nyújtott támogatásokban, és ide sorolható a rezsicsökkentés is. Ezzel kapcsolatban érdemes kitérni az Új Gazdaságpolitikai Akciótervre. Ennek fő problémája, hogy az eddig másfél évtizede kormányzó politikai erő fogalmazta meg, hiszen óhatatlanul is felvetődik a kérdés, hogyha szükség van egy új kiigazítási programra, amit meghirdetett a kormány, akkor mi történt eddig? Egyébként mivel magyarázható, hogy a magyar államkötvények felára (ami jelenleg kb. 400 bázispont) jóval a többi visegrádi ország fölé került? És itt belép a tagadás, ami ugyancsak a peronistákra volt jellemző: „ez igazából nem a mi problémánk, nem mi okoztuk”. A termelékenység lemaradását a szomszédos országokkal szemben külső okokra vezetik vissza: a koro-

navírus-világjárványra, a német gazdaság gyengülésére, az ukrán háborúra, az energiaársockra – holott a szomszéd országok éppúgy ki voltak téve ezeknek a csapásoknak. Hangoztatják, hogy mindent elkövetnek a gazdaság növekedése érdekében, ez az Akcióterv alapelve. A növekedési vezérelv hasonlít talán Milei programjához, de a kérdés a növekedés módja, amelyre egyelőre nem nagyon kapunk választ. Az Akcióterv hangsúlyozza a versenyképesség és a termelékenység szerepét, de az ehhez rendelt források főleg jóléti intézkedésekből állnak, tehát tulajdonképpen nem a tartós növekedéshez járulnak hozzá, hanem inkább a GDP egyszeri megugrásához vezetnek. Számomra úgy tűnik, hogy az EU források elapadásával az ígéretet hozzájárulhatnak a kormánypárt sikeréhez a jövő évi választásokon, de az infláció növekedése és a magasabb költségvetési hiány árán, amint az már megtörtént a múlt választások előtt is. Sajnos, ha visszatekintünk a múltba, Argentínában és Magyarországon is a populista rendszer eredménye a jelentős feláldozott haszon [*opportunity cost*], ami tapasztalható az alacsony potenciális növekedésben. Mialatt a Milei-féle kiigazításnak reményteljes a kilátása, Magyarország bekerült egy zsákutcába – amint ezt találóan megfogalmazta Surányi György (Surányi, 2024). Ezáltal felmerül a kulcskérdés: vajon van-e az Akciótervnek (és a benne kitűzött 3-6 százalékos tartós növekedési célnak) hitelessége, és van-e a kormánynak mersze, hogy erről a pályáról letérhessen egy komoly kiigazítási reformprogrammal?

Köszönöm szépen a beszélgetést!

Hivatkozások

Rádai, E. (2011, February 13). Gulyáskommunizmus után gulyáspopulizmus. *Élet és irodalom*. <https://www.es.hu/cikk/2011-02-13//gulyaskommunizmus-utan-gulyaspopulizmus.html>

Kopits, Gy. (2011, February 25). Goulash Populism. *The Wall Street Journal*. <https://www.wsj.com/articles/SB10001424052748703408604576163673734092138>

Surányi, Gy. (2024, December 27). Surányi György: ez nem görög csőd, hanem magyar zsácutca. *Portfolio*. <https://www.portfolio.hu/gazdasag/20241227/suranyi-gyorgy-ez-nem-gorog-csod-hanem-magyar-zsakutca-731361>